МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економіки, підприємництва та інформаційних технологій

Кафедра підприємницьких та соціальних технологій

Допущено до захисту
“_____” _____ 2026 р.
Зав. кафедри, д.е.н., професор
_____ **Соколюк С.Ю.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ В УКРАЇНІ

Виконала – студентка 4 курсу, групи 41-з-сз
освітньої програми «Соціальне забезпечення»
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
ДАВИДОВА Людмила Анатоліївна

Науковий керівник – доктор філософії, доцент
БЛЕНДА Наталія Олександрівна

Умань – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки і підприємництва
Кафедра підприємництва та бізнес-технологій
Освітня програма Соціальне забезпечення
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»
(код, назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)
"_____" _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студентці Давидовій Людмилі Анатоліївні
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Державна політика у сфері зайнятості та соціального захисту безробітних в Україні
керівник роботи Бленда Наталія Олександрівна, доктор філософії, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від "___"_____20__ року №_____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи законодавчі й нормативні акти Верховної Ради України; Кабінету Міністрів України; матеріали Служби зайнятості України; Державної служби статистики України

4. Перелік питань, які потрібно розробити
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ В УКРАЇНІ
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ

5. Перелік графічного матеріалу
8 таблиць, 6 рисунків

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів проекту	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	12.09.2025	
2.	Одержання індивідуального завдання	15.09.2025	
3.	Складання календарного плану написання кваліфікаційної роботи	15.09.2025	
4.	Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи - підбір та вивчення літератури - участь у виконанні науково-дослідних робіт - виконання курсових робіт - інші заходи		
5.	Уточнення теми кваліфікаційної роботи та календарного плану-графіка, виходячи зі специфіки базового підприємства, установи	12.11.2025	
6.	Підготовка: - першого розділу - другого розділу - третього розділу - висновків		
7.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахування зауважень наукового керівника	29.04.2026	
8.	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті	28.05.2026	
9.	Перевірка роботи на академічний плагіат	08.06.2026	
10.	Одержання відгуку наукового керівника	09.06.2026	
11.	Попередній захист роботи на кафедрі	10.06.2026	
12.	Затвердження роботи завідувачем кафедри	12.06.2026	
13.	Одержання рецензії	12.06.2026	
14.	Захист кваліфікаційної роботи	18.12.2025	

Студент _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

на кваліфікаційну роботу бакалавра «Державна політика у сфері зайнятості та соціального захисту безробітних в Україні»

студентки факультету економіки, підприємництва та інформаційних технологій
Уманського національного університету
Давидової Людмили Анатоліївни

Бакалаврська робота на тему «Державна політика у сфері зайнятості та соціального захисту безробітних в Україні» присвячена дослідженню теоретичних, організаційно-економічних та практичних аспектів формування і реалізації державної політики щодо забезпечення зайнятості населення та підтримки осіб, які втратили роботу.

У роботі розглянуто сутність та основні принципи державної політики зайнятості, досліджено економічну природу безробіття та соціально-економічні наслідки. Проаналізовано нормативно-правові засади регулювання зайнятості населення і соціального захисту безробітних в Україні. Особливу увагу приділено оцінці сучасного стану ринку праці, динаміці зайнятості населення, рівню безробіття та результативності функціонування механізмів державної підтримки безробітних. Державна політика зайнятості та соціального захисту безробітних в Україні полягає в визначенні програм сприяння зайнятості. Проте, комплекс проблем зайнятості, рівень безробіття та сучасний стан підтримки безробітних в країні визначають актуальність роботи.

На основі проведеного аналізу визначено основні проблеми реалізації державної політики у сфері зайнятості в умовах воєнного стану та структурних трансформацій економіки. Обґрунтовано напрями вдосконалення державного регулювання ринку праці, підвищення ефективності соціального захисту безробітних, розвитку активних програм зайнятості, професійної перепідготовки та стимулювання створення нових робочих місць.

Метою бакалаврської роботи є дослідження теоретичних засад, аналіз

сучасного стану та обґрунтування напрямів удосконалення державної політики у сфері зайнятості та соціального захисту безробітних в Україні.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з трьох розділів, об'єм роботи - 54 друковані аркуші. Робота містить 8 таблиць, 6 рисунків. В процесі дослідження використано 45 наукових праць та електронних джерел.

Анотація

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-методологічні засади та практичні аспекти формування і реалізації державної політики у сфері зайнятості населення та соціального захисту безробітних в Україні. Проведено аналіз сучасного стану ринку праці, виявлено основні тенденції та проблеми зайнятості в умовах воєнного стану, обґрунтовано напрями вдосконалення механізмів державного регулювання зайнятості, підвищення ефективності соціального захисту безробітних і розвитку активних програм сприяння працевлаштуванню.

Ключові слова: зайнятість населення, безробіття, державна політика, соціальний захист, державне регулювання, державна служба зайнятості, соціальна підтримка.

The summary

The qualification work explores the theoretical and methodological principles and practical aspects of the formation and implementation of state policy in the field of employment and social protection of the unemployed in Ukraine. The current state of the labor market is analyzed, the main trends and problems of employment under martial law are identified, and directions for improving mechanisms for state regulation of employment, increasing the effectiveness of social protection of the unemployed, and developing active programs to promote employment are substantiated.

Keywords: population employment, unemployment, state policy, social protection, state regulation, state employment service, social support.

ЗМІСТ

ВСТУП 7

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ 9

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ В УКРАЇНІ 19

2.1. Аналіз тенденцій рівня зайнятості та безробіття населення 19

2.2. Оцінка ефективності механізмів соціального захисту безробітних та діяльності Державної служби зайнятості України 30

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ 40

ВИСНОВКИ 48

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 50

ВСТУП

Забезпечення високого рівня зайнятості населення є одним із ключових завдань соціально-економічної політики держави. Від ефективності функціонування ринку праці залежить рівень добробуту населення, стабільність економічного розвитку країни та соціальна безпека суспільства. У сучасних умовах Україна стикається з численними викликами, пов’язаними зі структурними змінами в економіці, демографічними процесами, трудовою міграцією та наслідками воєнних дій. Це зумовлює необхідність удосконалення державної політики у сфері зайнятості населення та соціального захисту безробітних.

Проблема безробіття має не лише економічний, а й соціальний характер, оскільки впливає на рівень доходів громадян, якість життя населення, соціальну стабільність та людський потенціал держави. Втрата роботи призводить до зниження матеріального забезпечення домогосподарств, зростання соціальної напруги та ризику бідності. У зв’язку з цим особливого значення набуває формування ефективної системи державної підтримки безробітних, яка поєднує соціальні гарантії із заходами активного сприяння працевлаштуванню.

Питання державного регулювання зайнятості населення та соціального захисту безробітних досліджувалися багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Водночас сучасні трансформаційні процеси на ринку праці потребують подальшого вивчення механізмів реалізації державної політики та пошуку шляхів підвищення її ефективності.

Метою бакалаврської роботи є дослідження теоретичних засад, аналіз сучасного стану та обґрунтування напрямів удосконалення державної політики у сфері зайнятості та соціального захисту безробітни в Україні.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- дослідити сутність і принципи державної політики у сфері зайнятості населення;

- розкрити економічну природу безробіття та його вплив на розвиток суспільства;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення державної політики зайнятості населення та соціального захисту безробітних;
- оцінити сучасний стан зайнятості населення та тенденції розвитку ринку праці в Україні;
- дослідити динаміку та особливості безробіття в сучасних умовах;
- здійснити оцінку ефективності механізмів соціального захисту безробітних;
- обґрунтувати напрями вдосконалення державної політики у сфері зайнятості та соціального захисту безробітних.

Об’єктом дослідження є процес формування та реалізації державної політики у сфері зайнятості населення та соціального захисту безробітних.

Предметом дослідження є сукупність економічних відносин, механізмів, інструментів та управлінських рішень, що виникають у процесі реалізації державної політики зайнятості населення та соціального захисту безробітних в Україні.

При підготовці кваліфікаційної роботи бакалавра використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: логічне узагальнення, аналіз та синтез, порівняння та групування, графічний метод, економіко-статистичні методи.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ

У всіх державах світу регулювання зайнятості населення є одним із ключових напрямів державної соціально-економічної політики. Це пояснюється тим, що ситуація на ринку праці та можливості громадян реалізовувати свій трудовий потенціал значною мірою відображають рівень розвитку економіки, ефективність державного управління та стан соціальної безпеки суспільства. Негативні процеси у сфері зайнятості, зокрема зростання безробіття, спричиняють погіршення економічних показників і загострення соціальних проблем. Саме тому рівень зайнятості населення розглядається як один із важливих індикаторів результативності державної економічної політики.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці України, супроводжуються низкою складних соціально-економічних явищ, серед яких особливе місце займають безробіття та поширення неповної зайнятості. У таких умовах надзвичайно важливим є створення ефективної системи управління зайнятістю населення, яка відповідала б сучасним викликам та сприяла формуванню соціально орієнтованої ринкової економіки. Розвиток продуктивних сил, забезпечення стабільного функціонування регіонів і підвищення рівня добробуту населення значною мірою залежать від результативності політики у сфері зайнятості.

Сучасні соціально-економічні реалії України вимагають застосування нових підходів до вирішення проблем зайнятості населення. Сфера зайнятості являє собою складну систему соціально-економічних відносин, у межах якої взаємодіють різні суб’єкти ринку праці. З позицій системного підходу зайнятість розглядається як економічна категорія, що відображає сукупність економічних відносин між учасниками суспільного виробництва щодо залучення населення до трудової діяльності. Такий підхід дає змогу визначити ключові елементи системи зайнятості, які формують її структуру,

забезпечують функціонування та впливають на якісні характеристики трудової діяльності [36].

У науковій літературі існують різні підходи до трактування сутності поняття «зайнятість населення», що свідчить про багатогранність цієї економічної категорії та необхідність її комплексного дослідження (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття «зайнятість населення»

Автор	Трактування поняття
Закон України "Про зайнятість населення" [34]	не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно
Конституція України [21]	діяльність, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб. Зайнятістю визнається діяльність не тільки на державних підприємствах, а й в особистому, фермерському та іншому господарстві, садівництві; індивідуальна трудова діяльність; підприємництво тощо, тобто діяльність, яка базується на праві вільного володіння своєю здатністю до праці і праві власності на засоби виробництва для виконання цієї праці
Могуренко О.М. [25]	система суспільних відносин між економічно активним населенням, суб'єктами господарювання та державою з приводу участі громадян у суспільно корисній діяльності, що регулюють забезпечення економічно активного населення робочими місцями шляхом різноманітних форм його участі у суспільному виробництві, а також впливають на відтворення, розподіл та перерозподіл трудової активності населення і таким чином визначають якість життя населення.
Павлюк Т. І [30]	діяльність громадян, яка пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб та яка не суперечить законодавству і зазвичай є джерелом трудового доходу
Тесленко Д. С. [41]	загальна категорія, яка має історичний характер, а її структура, мета, способи функціонування та інші характеристики не залишаються незмінними, а залежать від рівня розвитку суспільства, системи його потреб, рівня розвитку продуктивних сил, виробничих відносин і самої людини

Отже, поняття «зайнятість» як економічна категорія доцільно розглядати як систему економічних, соціальних, правових та інших

суспільних відносин, що виникають у процесі забезпечення працездатного населення робочими місцями та його участі у суспільно корисній діяльності, яка є джерелом доходу.

Ринок праці та зайнятість населення становлять важливу основу функціонування економіки будь-якої держави. Саме рівень зайнятості значною мірою визначає економічний розвиток країни, тоді як показники безробіття виступають індикаторами ефективності економічної системи. Для забезпечення стабільного розвитку економіки держава використовує різноманітні інструменти впливу, серед яких особливе місце займає регулювання зайнятості населення. Відповідно, державне регулювання зайнятості є складовим елементом загальної системи державного управління економічними процесами [23].

Проблеми визначення місця та ролі держави у сфері регулювання зайнятості населення тривалий час перебувають у центрі уваги вітчизняних науковців. Відповідно до законодавства України, державне регулювання зайнятості трактується як процес формування та реалізації державної політики, спрямованої на створення умов для забезпечення повної, продуктивної та вільно обраної зайнятості населення, а також соціального захисту громадян у випадку безробіття [3].

Балясний В. розглядає державну політику зайнятості як діяльність органів влади, спрямовану на регулювання ринку праці з метою досягнення оптимального рівня зайнятості, узгодження попиту і пропозиції робочої сили, а також мінімізації негативних наслідків безробіття [2].

За визначенням Клочко О. та Іонової І., політика зайнятості охоплює комплекс заходів щодо реєстрації безробітних, надання інформації про вакантні робочі місця, організації професійного навчання та перепідготовки, сприяння працевлаштуванню, а також забезпечення соціальної підтримки громадян, які перебувають на обліку в службі зайнятості [16].

На думку Гарасимів Т., політика зайнятості населення є сукупністю соціально-економічних, організаційно-адміністративних і правових заходів,

які здійснюються державними органами та соціальними інститутами для забезпечення ефективного функціонування сфери соціально-трудових відносин і національного ринку праці, а також досягнення високого рівня зайнятості населення [11].

Головною метою державної політики у сфері зайнятості є створення належних умов для забезпечення продуктивної та вільно обраної зайнятості населення, а також гарантування соціального захисту громадян у разі втрати роботи. Досягнення цієї мети передбачає формування такого рівня зайнятості, який сприятиме ефективному функціонуванню економіки, задоволенню потреб працівників та забезпеченню соціальних гарантій, визначених законодавством [34].

Інституційне забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері зайнятості населення ґрунтується насамперед на розвиненій нормативно-правовій базі. До основних законодавчих актів, що регулюють відносини у сфері зайнятості, належать Конституція України від 28 червня 1996 р. [21], Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV, Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02 березня 2000 р. № 1533-III [33], Закон України «Про зайнятість населення» від 05 липня 2012 р. № 5067-VI [34], а також інші нормативно-правові акти, що визначають механізми регулювання ринку праці та соціального захисту населення.

Реалізація державної політики зайнятості здійснюється через систему органів державної влади та місцевого самоврядування. У цьому процесі беруть участь Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики України, центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Провідна роль у формуванні та впровадженні державної політики у сфері зайнятості належить Міністерству соціальної політики України, яке є головним центральним органом виконавчої влади у цій сфері. Практичну реалізацію відповідних заходів забезпечує Державна служба зайнятості через

центральний апарат та мережу територіальних підрозділів [41].

З економічної точки зору державна політика зайнятості реалізується шляхом застосування активних і пасивних заходів впливу на ринок праці. Пасивна політика спрямована переважно на соціальну підтримку безробітних і включає їх реєстрацію, ведення обліку та виплату матеріального забезпечення. Водночас активна політика орієнтована на підвищення рівня зайнятості населення, розвиток трудового потенціалу та скорочення дисбалансів між попитом і пропозицією робочої сили. До її основних інструментів належать профорієнтаційні та інформаційні послуги, організація професійної підготовки і перепідготовки кадрів, сприяння працевлаштуванню, підтримка самозайнятості та підприємницьких ініціатив, стимулювання створення нових робочих місць, а також організація громадських та інших тимчасових робіт [19].

Сучасний розвиток ринку праці обумовлює необхідність удосконалення механізмів як національного, так і міжнародного регулювання зайнятості населення. Це пов’язано з поширенням нових і нестандартних форм трудових відносин, серед яких дистанційна робота, неповна зайнятість, надомна праця, аутсорсинг, аутстафінг, фріланс, використання праці трудових мігрантів та інші форми гнучкої зайнятості. За таких умов виникає потреба в оновленні чинного законодавства та адаптації міжнародних трудових норм до сучасних соціально-економічних реалій. Особливої актуальності ці питання набувають у контексті необхідності підвищення стійкості національних економік до негативного впливу глобальних кризових явищ [17].

Сучасні підходи до розвитку соціально-економічних систем дедалі більше акцентують увагу на соціальному захисті населення як важливому чиннику економічного зростання. Сьогодні соціальний захист розглядається не лише як механізм підтримки населення, а й як інструмент підвищення ефективності функціонування економічної системи загалом. Водночас в умовах поглиблення глобалізаційних процесів актуалізується проблема поєднання принципів відкритої економіки із завданнями соціальної

держави[43].

Функціонування ринкової економіки неможливе без ефективного та збалансованого ринку праці, який виступає важливим елементом економічної системи та забезпечує узгодження інтересів роботодавців і працівників. Саме через механізми ринку праці відбувається розподіл трудових ресурсів між різними сферами економіки. При цьому його диспропорції або недостатня ефективність можуть спричинити низку негативних соціально-економічних наслідків, зокрема зростання безробіття, посилення інфляційних процесів, поширення бідності та підвищення соціальної напруги в суспільстві [7].

Незважаючи на певні позитивні тенденції, сучасний стан ринку праці ще не можна вважати повністю стабільним. Це зумовлює необхідність удосконалення механізмів державного регулювання та переосмислення ролі основних суб'єктів, відповідальних за реалізацію політики зайнятості населення [23].

За критерієм участі в економічній діяльності доросле населення поділяється на три основні групи: зайняті особи, безробітні та економічно неактивне населення [37].

Особливий інтерес у дослідженні проблем зайнятості становить категорія безробітних громадян, які є основними споживачами послуг державних інституцій у сфері працевлаштування. Відповідно до стандартів Міжнародної організації праці, до безробітних належать особи віком від 15 до 70 років, незалежно від факту їх реєстрації в державній службі зайнятості, які одночасно відповідають трьом критеріям: не мають оплачуваної роботи або прибуткового заняття, активно здійснюють пошук роботи чи намагаються започаткувати власну справу протягом останніх чотирьох тижнів та готові приступити до роботи впродовж найближчих двох тижнів. До цієї категорії також зараховуються особи, які вже домовилися про працевлаштування та очікують початку роботи, а також громадяни, які проходять навчання за направленням служби зайнятості [22].

Безробіття є характерною рисою ринкової економіки та існує в усіх

країнах незалежно від рівня їх розвитку. Його масштаби можуть змінюватися під впливом економічних циклів, однак повністю усунути це явище неможливо. Водночас безробіття має значний негативний вплив як на окрему людину, так і на суспільство загалом. Втрата роботи нерідко призводить до погіршення матеріального становища громадян, зниження їх соціального статусу, втрати впевненості у власних силах та психологічного дискомфорту. Тривале перебування без роботи обмежує можливості реалізації професійного потенціалу та негативно впливає на якість життя населення [19].

Згідно з чинним законодавством України, безробітними визнаються особи віком від 15 до 70 років, які не мають роботи та відповідних доходів, готові й здатні приступити до трудової діяльності. Статус зареєстрованого безробітного надається особі працездатного віку після її реєстрації в територіальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, за умови підтвердження готовності до праці [34].

Процедура реєстрації безробітних здійснюється відповідно до встановленого порядку та передбачає внесення відомостей про особу, яка звернулася по допомогу в працевлаштуванні, до Єдиної інформаційно-аналітичної системи державної служби зайнятості. Після завершення відповідних процедур громадянину надається статус зареєстрованого безробітного та відкривається доступ до комплексу державних послуг у сфері зайнятості [32].

Важливою складовою державної політики на ринку праці є система соціального захисту безробітних, яка спрямована на підтримку громадян, що тимчасово втратили роботу, та забезпечення належного рівня їх соціальної безпеки. В Україні така система базується на законодавчих засадах соціальної справедливості та гарантуванні прав громадян на соціальне забезпечення [10].

Ключову роль у реалізації заходів соціального захисту безробітних виконує Державна служба зайнятості, створена у 1990 році. Вона функціонує як централізована система державних установ, діяльність якої координується

Міністерством економіки України. Крім надання послуг із працевлаштування, професійного навчання та консультування громадян, Державна служба зайнятості також виконує функції виконавчої дирекції Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, забезпечуючи реалізацію державних гарантій соціальної підтримки безробітних осіб [28].

До ключових напрямів діяльності Державної служби зайнятості належить реалізація державної політики у сфері зайнятості населення, соціального захисту безробітних та регулювання міграційних процесів. Важливими завданнями служби є моніторинг і аналіз стану ринку праці, сприяння працевлаштуванню громадян відповідно до їх професійної підготовки та кваліфікації, а також забезпечення роботодавців необхідними кадрами. Крім того, служба організовує громадські роботи, надає підтримку особам, які прагнуть започаткувати власну справу, здійснює заходи щодо запобігання масовому вивільненню працівників та профілактики безробіття. До її функцій також належать сприяння професійній мобільності населення, підвищення рівня зайнятості, організація професійного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації безробітних, визнання результатів неформального навчання, проведення профорієнтаційної роботи серед молоді та інших категорій населення, а також підтримка працевлаштування осіб, які мають знижені конкурентні можливості на ринку праці [5].

Система соціального захисту безробітних в Україні базується на низці фундаментальних принципів. Насамперед це принцип універсальності, який гарантує право на підтримку всім громадянам, що тимчасово втратили роботу, незалежно від причин безробіття чи тривалості попередньої трудової діяльності. Важливе значення має принцип справедливості, що передбачає рівний доступ усіх безробітних до соціальних гарантій та послуг. Не менш важливим є принцип стимулювання, спрямований на активізацію пошуку роботи та професійну адаптацію громадян шляхом організації навчальних програм, тренінгів та інших заходів професійного розвитку [25].

Практична реалізація соціального захисту безробітних здійснюється через комплекс відповідних інструментів. До них належать виплата допомоги по безробіттю відповідно до чинного законодавства, організація професійної реабілітації, що включає підвищення кваліфікації, перепідготовку та сприяння подальшому працевлаштуванню, а також підтримка активного пошуку роботи через надання консультацій, допомогу у підготовці резюме, пошуку вакансій та отриманні інформації про можливості працевлаштування [19].

Важливим етапом модернізації державної політики зайнятості стало ухвалення у вересні 2022 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці». Аналіз положень цього нормативно-правового акту свідчить про його спрямованість на підвищення ефективності функціонування ринку праці та стимулювання зайнятості офіційно зареєстрованих безробітних. Зокрема, законодавчі зміни передбачають нові механізми підтримки соціально вразливих категорій населення, розширення можливостей працевлаштування молоді та впровадження додаткових інструментів подолання тривалого безробіття [35].

Окрему увагу в законі приділено особливостям надання послуг безробітним в умовах воєнного стану. Також було скасовано систему квотування робочих місць і відповідні санкції за недотримання встановлених нормативів, що сприяє підвищенню гнучкості функціонування сучасного ринку праці та його адаптації до нових економічних умов [3].

Важливу роль у регулюванні сфери зайнятості поряд із національним законодавством відіграють міжнародно-правові акти. До них належать конвенції та рекомендації Міжнародної організації праці, директиви Ради Європейського Союзу, положення Переглянутої Європейської соціальної хартії, а також рамкові угоди, укладені між європейськими організаціями працівників і роботодавців. Особливе значення мають документи, що

регулюють питання неповної зайнятості та дистанційної праці. Поступова інтеграція України до європейського правового простору знаходить відображення в адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів та імплементації сучасних норм регулювання трудових відносин[2].

Таким чином, система соціального захисту безробітних в Україні має комплексний характер і функціонує на основі поєднання національних та міжнародних правових норм. Використання стандартів Міжнародної організації праці, положень європейського законодавства та міжнародних рекомендацій сприяє формуванню більш ефективного механізму підтримки громадян у разі втрати роботи. Такий підхід забезпечує не лише матеріальну допомогу безробітним, а й створює умови для їх професійного розвитку, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці та успішної інтеграції в трудову діяльність. Це свідчить про поступове наближення української системи соціального захисту до європейських стандартів та сучасних підходів до регулювання зайнятості населення [11].

Водночас забезпечення конституційного права громадян на працю та належний соціальний захист від безробіття в умовах цифрової трансформації суспільства й нових економічних викликів потребує впровадження сучасних механізмів державного управління. Формування та реалізація державної політики зайнятості вимагають комплексного наукового обґрунтування і практичного вдосконалення. З огляду на існуючі дисбаланси ринку праці, демографічні зміни, наслідки воєнних дій та процеси цифровізації, особливо актуальним є розроблення нових підходів, принципів і методів державного регулювання зайнятості населення, а також удосконалення інструментів діяльності органів влади, відповідальних за реалізацію цієї політики.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ ТА БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

2.1. Тенденції рівня зайнятості та проблеми безробіття населення

Однією з ключових соціально-економічних проблем сучасного етапу розвитку України є формування ефективного та збалансованого ринку праці. На макроекономічному рівні державна політика спрямована на забезпечення високого рівня зайнятості населення та раціональне використання наявного трудового потенціалу. Стан зайнятості виступає важливим індикатором економічного розвитку країни, оскільки відображає можливості населення щодо задоволення матеріальних, соціальних і духовних потреб.

Ефективне використання трудових ресурсів є спільним інтересом держави, суспільства та окремої особи. Для громадян праця є основним джерелом доходів і засобом самореалізації, для держави – чинником економічного зростання та підвищення добробуту населення. Водночас зростання рівня безробіття негативно впливає на економіку країни, адже, за оцінками фахівців, збільшення безробіття на 1,00 % може спричинити скорочення валового національного продукту приблизно на 2,00 % [4].

Ринок праці є складною та динамічною системою, у межах якої постійно змінюються співвідношення попиту і пропозиції робочої сили. Сучасний ринок праці України функціонує під впливом низки внутрішніх та зовнішніх факторів. Серед внутрішніх визначальними залишаються тривала військова агресія, значні масштаби вимушеної міграції населення, демографічні втрати та руйнування виробничої й соціальної інфраструктури. Водночас зовнішні виклики пов’язані з цифровою трансформацією економіки, поширенням нових форм зайнятості, посиленням міжнародної конкуренції за кваліфікованих працівників та зростанням вимог до професійних компетентностей. За таких умов особливої актуальності набуває впровадження сучасних механізмів регулювання зайнятості, розвиток гнучких трудових відносин, підтримка інноваційних форматів праці та стимулювання професійної мобільності

населення [42].

Ключовими проблемами ринку праці в Україні, починаючи з 2022 року, є структурний дефіцит спеціалістів та глобальна конкуренція за спеціалістів, структурне безробіття та регіональні диспропорції (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Структурні особливості ринку праці України (2022–2025 рр.)

Характеристика	Тенденції
Попит на робочу силу	зростає
Пропозиція робочої сили	обмежена
Дефіцит кадрів	високий
Структурне безробіття	посилюється
Регіональні диспропорції	значні
Частка дистанційної роботи	зростає

Аналіз структурних особливостей ринку праці України у 2023–2025 роках свідчить про його суттєву трансформацію під впливом воєнних, демографічних та економічних факторів.

1. У досліджуваний період спостерігається стійке зростання попиту на робочу силу. Роботодавці активізували пошук працівників у ключових секторах економіки, зокрема у промисловості, будівництві, транспорті, медицині та сфері послуг. Це пов’язано з поступовим відновленням економічної активності та релокацією підприємств у безпечніші регіони країни.

2. Пропозиція робочої сили залишається обмеженою, що зумовлено масштабною зовнішньою міграцією населення, мобілізаційними процесами та демографічним спадом. У результаті формується ситуація, коли кількість вакансій зростає швидше, ніж кількість доступних працівників.

3. Одним із ключових викликів є високий рівень дефіциту кадрів, особливо серед кваліфікованих робітничих професій, інженерно-технічних спеціалістів та медичного персоналу. Це створює дисбаланс між потребами роботодавців і можливостями ринку праці.

4. У структурі безробіття зберігається явище структурного безробіття, коли шукачі роботи не відповідають вимогам вакансій через недостатній рівень кваліфікації або застарілі професійні навички. Це свідчить про необхідність посилення системи перепідготовки та професійного навчання.

5. У регіональному розрізі фіксуються значні диспропорції розвитку ринку праці. У західних регіонах спостерігається підвищена ділова активність через релокацію бізнесу та внутрішню міграцію населення, тоді як у прифронтових областях ринок праці залишається нестабільним і скороченим.

6. Важливою тенденцією є зростання частки дистанційної та гнучкої зайнятості, що стало відповіддю бізнесу на безпекові ризики та цифровізацію економіки. Це дозволило частково компенсувати втрати робочих місць та забезпечити зайнятість для окремих категорій населення[42].

Отже, структура ринку праці України у 2022–2025 роках характеризується поєднанням позитивних та негативних тенденцій: з одного боку - зростання попиту на працю та активізація зайнятості, з іншого - дефіцит кадрів, структурні дисбаланси та регіональна нерівномірність розвитку. Це свідчить про перехід ринку праці до нової моделі функціонування, яка потребує активної державної підтримки та адаптації системи професійної освіти [45].

Одним з найважливіших показників, які характеризують стан ринку праці України є зайнятість населення. Дані таблиці 2.2 свідчать про суттєві зміни на ринку праці України протягом 2021–2025 років. Найбільший негативний вплив на показники зайнятості та безробіття спричинили військові дії, які розпочалися у 2022 році.

Чисельність зайнятого населення у 2021 році становила 15,3 млн осіб. У 2022 році цей показник різко скоротився до 12,2 млн осіб, тобто майже на 20 %. Основними причинами стали вимушена міграція населення, релокація підприємств, руйнування виробничих потужностей та скорочення економічної активності[40]. Починаючи з 2023 року спостерігається поступове відновлення ринку праці. У 2025 році кількість зайнятих досягла 14,5 млн

осіб, що на 2,3 млн осіб більше порівняно з 2022 роком, однак все ще нижче довоєнного рівня.

Таблиця 2.2

Аналіз зайнятого і безробітного населення України у віці 15 – 70 років

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.	2025 до 2021,%
Зайняті, тис. осіб	15297,0	12200,0	13255,0	13349,0	14500,0	94,8
Кількість зареєстрованих безробітних на кінець року, тис. осіб	295,0	186,5	96,1	94,2	88,3	29,9
з них, тис. осіб: - жінки	170,1	127,7	71,4	75,8	71,8	42,2
- чоловіки	124,9	58,8	24,7	18,4	16,5	13,2
- молодь до 35 років	78,3	43,3	22,3	20,4	19,0	24,3
Рівень безробіття,%	10,3	18,5	17,4	14,3	11,6	1,3вп

*за даними джерел [28, 29, 42]

Кількість зареєстрованих безробітних протягом досліджуваного періоду скоротилася з 295 тис. осіб у 2021 році до 88,3 тис. осіб у 2025 році. На перший погляд така тенденція є позитивною, проте вона не повною мірою відображає реальну ситуацію на ринку праці. Скорочення офіційно зареєстрованого безробіття значною мірою пояснюється міграцією населення за кордон, мобілізацією громадян до лав Збройних Сил України та зростанням масштабів неформальної зайнятості.

Серед зареєстрованих безробітних переважають жінки. Якщо у 2021 році їх кількість становила 170,1 тис. осіб, то у 2025 році – 71,8 тис. осіб. Кількість безробітних чоловіків за цей період скоротилася значно швидше – зі 124,9 тис. до 16,5 тис. осіб. Така тенденція обумовлена мобілізаційними процесами та скороченням кількості чоловіків працездатного віку на цивільному ринку праці.

Особливу увагу привертає ситуація серед молоді віком до 35 років. Кількість молодих безробітних скоротилася з 78,3 тис. осіб у 2021 році до 19 тис. осіб у 2025 році. Це може бути пов’язано з активнішою трудовою

міграцією молодих людей, залученням до дистанційної роботи та проходженням військової служби.

Рівень безробіття зріс з 10,3 % у 2021 році до максимального значення 18,5 % у 2022 році. Надалі спостерігалося поступове покращення ситуації: у 2023 році показник знизився до 17,4 %, у 2024 році – до 14,3 %, а у 2025 році – до 11,6 %. Незважаючи на позитивну динаміку, рівень безробіття все ще перевищує довоєнні показники, що свідчить про необхідність подальшого вдосконалення державної політики зайнятості.

Повномасштабна війна в Україні спричинила масштабні демографічні та соціально-економічні зміни. Одним із найвідчутніших наслідків стала масова міграція населення за кордон. Мільйони громадян були змушені залишити свої домівки, а перспективи їхнього повернення після завершення воєнних дій залишаються невизначеними. Це суттєво вплинуло на формування трудового потенціалу держави та функціонування ринку праці [8].

Вагомим фактором трансформації сфери зайнятості стало також запровадження воєнного стану та проведення мобілізаційних заходів. Залучення значної кількості громадян до служби у Збройних Силах України змінило структуру попиту і пропозиції робочої сили, вплинуло на процеси найму та руху кадрів, а також посилило дефіцит працівників у багатьох галузях економіки [6].

Найсуттєвішою тенденцією на українському ринку праці у 2022 р. стало різке скорочення рівня зайнятості населення. Основними причинами цього стали зниження економічної активності, тимчасове або повне припинення роботи значної кількості підприємств, а також вимушене скорочення персоналу навіть на тих підприємствах, які продовжували функціонувати. Особливо негативно на зайнятість вплинули зменшення обсягів виробництва, руйнування виробничих потужностей та розрив господарських зв’язків у регіонах, де відбувалися бойові дії. За результатами 2022 р. кількість небюджетних підприємств в Україні зменшилася на 21,3 %. Чисельність працівників на таких підприємствах скоротилася на 15 % і в четвертому

кварталі становила 6,65 млн осіб. Водночас кількість найманих працівників у фізичних осіб-підприємців зменшилася на 28 %, досягнувши 604 тис. осіб у четвертому кварталі 2022 р [31].

Найбільші втрати зайнятості були зафіксовані в економічно розвинених регіонах країни. Зокрема, на Харківську, Дніпропетровську, Одеську, Миколаївську, Київську області та м. Київ припало близько 59 % загального скорочення робочих місць. Таким чином, на інші шістнадцять областей припадало не більше 18 % загального зменшення зайнятості [15].

Упродовж 2022 р. підприємства, які продовжували здійснювати господарську діяльність, також були змушені оптимізувати чисельність персоналу. У середньому скорочення працівників становило до 5 %. Негативні тенденції спостерігалися серед підприємств усіх розмірів. Найбільших втрат зазнали мікропідприємства, де чисельність найманих працівників порівняно з початком року скоротилася на 53 %. Водночас великі підприємства продемонстрували більшу стійкість, зменшивши чисельність персоналу менш ніж на 4 %. Для середніх та малих підприємств цей показник становив відповідно 6 % і 8 % [6].

Економічна криза, викликана війною, у поєднанні зі значними внутрішніми переміщеннями населення та потоками біженців, призвела до масштабних втрат робочих місць і зниження доходів населення. Серед основних негативних соціальних наслідків можна виділити зростання безробіття, поширення бідності, соціальну ізоляцію окремих груп населення, прояви гендерної нерівності та дискримінації на ринку праці, зокрема щодо молоді. Масова релокація бізнесу та вимушена міграція населення спричинили суттєві зміни у територіальній структурі ринку праці, що позначилося на розподілі робочої сили між регіонами. У найбільш постраждалих від війни областях значно скоротилася кількість вакансій, водночас посилилася конкуренція серед пошукачів роботи. Наслідком цього став помітний дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили. Попит на працівників різко знизився через неможливість ведення діяльності в районах

бойових дій, скорочення споживчого попиту, порушення логістичних ланцюгів та високий рівень економічної невизначеності [31].

Дані таблиці 2.3 демонструють суттєвий вплив війни на різні галузі економіки. Найбільших втрат зазнало будівництво, де рівень зайнятості скоротився на 30-40 %. Основними причинами стали руйнування інфраструктури, скорочення інвестицій та дефіцит будівельних матеріалів[36].

Таблиця 2.3

Зміна рівня зайнятості з початку війни за різними секторами економіки

Сектор економіки	Рівень зайнятості з початку війни	Причини змін
Промисловість	Зменшився на 20-30%	Руйнування підприємств, дефіцит енергоресурсів, міграція робочої сили
Сільське господарство	Зменшився на 10-15%	Мінування земель, дефіцит добрив та пального, мобілізація чоловіків
Будівництво	Зменшився на 30-40%	Руйнування інфраструктури, відсутність інвестицій, нестача будівельних матеріалів
Торгівля та громадське харчування	Зменшився на 15-25%	Зниження купівельної спроможності населення, закриття підприємств у зоні бойових дій
Транспорт	Зменшився на 20-25%	Руйнування доріг, мостів, залізничних колій, дефіцит пального
IT-сектор	Зріс на 5-10%	Перехід на віддалену роботу, збільшення попиту на IT-послуги
Інші сектори	Зменшився в середньому на 15-20%	Загальне скорочення економічної активності

У промисловості скорочення зайнятості становило 20-30 %, що пов’язано з руйнуванням підприємств, енергетичною кризою та переміщенням працівників. Транспортна галузь втратила 20-25 % зайнятих через пошкодження логістичної інфраструктури та нестачу пального.

У сільському господарстві зниження зайнятості було менш значним і становило 10-15 %, проте сектор також зазнав негативного впливу через мінування земель, дефіцит ресурсів та мобілізацію працівників.

У сфері торгівлі та громадського харчування скорочення зайнятості досягло 15-25 % внаслідок зниження доходів населення та закриття

підприємств у небезпечних регіонах.

Водночас ІТ-сектор став єдиною галуззю, де спостерігалося зростання зайнятості на 5-10 %. Це пояснюється активним переходом до дистанційних форм роботи та зростанням попиту на цифрові послуги.

Структура зайнятого населення за ТОП-5 секторами економіки демонструє концентрацію робочої сили у кількох ключових секторах. Найбільшу частку традиційно формують сфери торгівлі, сільського господарства, промисловості та освіти [15] (рисунок 2.1).

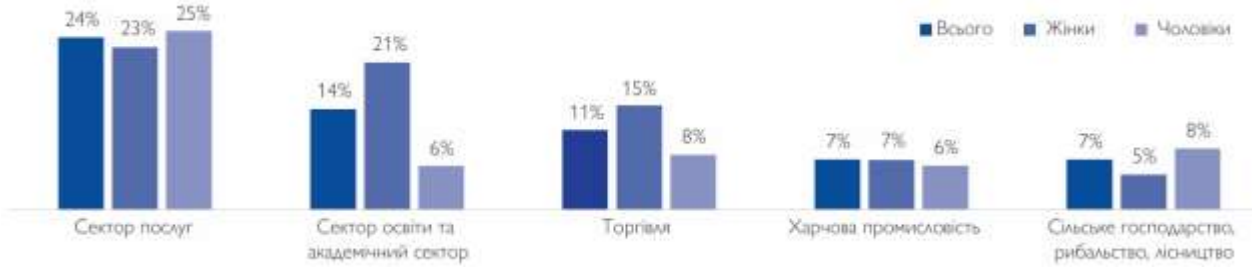

Рис. 2.1. Структура зайнятого населення за ТОП-5 секторами економіки,% [15]

Переважання сфери торгівлі пояснюється її високою трудомісткістю та значною кількістю суб’єктів малого і середнього бізнесу. Водночас сільське господарство залишається одним із найбільших роботодавців, особливо в регіонах із розвиненим аграрним виробництвом.

Скорочення частки зайнятих у промисловості свідчить про негативний вплив війни на виробничий сектор, який зазнав значних руйнувань та втрати виробничих потужностей. Натомість соціальна сфера, представлена освітою, демонструє відносну стабільність, що пояснюється необхідністю забезпечення базових суспільних потреб навіть в умовах кризових явищ.

Загалом структура зайнятості характеризується поступовим зміщенням від виробничих секторів до сфери послуг, що відповідає сучасним тенденціям розвитку економіки[15].

Враховуючи зміни структури ринку праці за гендерною ознакою,

критичним викликом для роботодавців залишається нестача фахівців, так званих «чоловічих» професій. Мобілізація, демографічні зміни, трудова міграція та проблеми працевлаштування чоловіків значно посилили дефіцит робочої сили у будівництві, енергетиці, транспорті, промисловості.

Дані рисунку 2.2 демонструють також істотну трансформацію гендерної структури безробіття за 2021-2025 роки. У 2021 році частка жінок серед зареєстрованих безробітних становила 57,7 %, а чоловіків - 42,3 %. У подальші роки диспропорція значно посилилася. У 2025 році частка жінок досягла 81,3 %, тоді як чоловіків знизилася до 18,7 %.

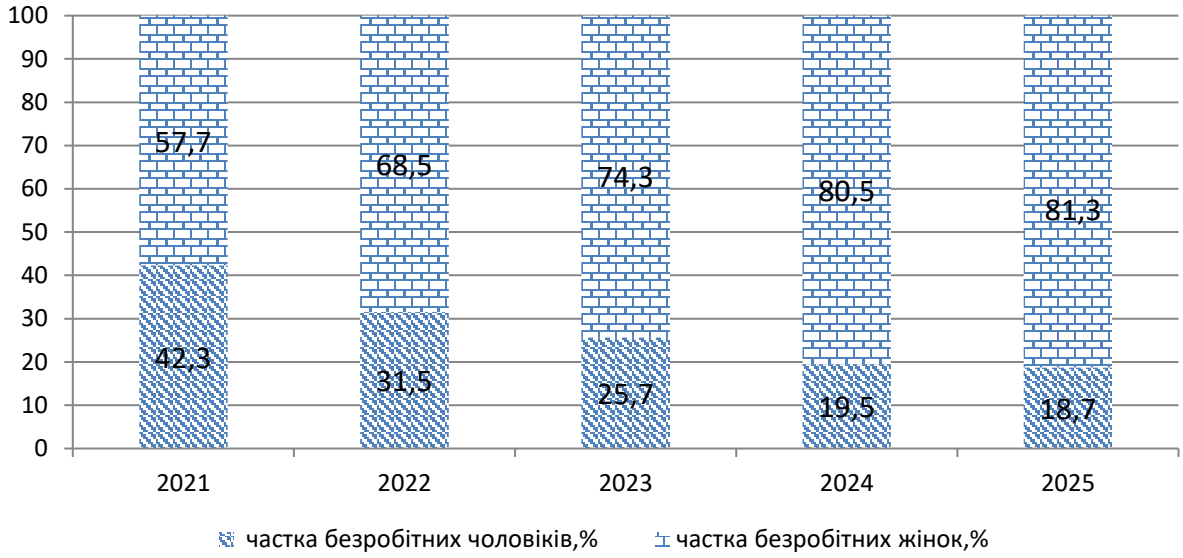

Рис. 2.2. Гендерна структура зареєстрованих безробітних в Україні на кінець року,%

- за даними звіту Нацбанку України [29]

Отже, сучасний ринок праці України характеризується високою гендерною асиметрією безробіття, що потребує реалізації спеціальних програм підтримки жіночої зайнятості. Руйнування гендерних стереотипів, розширення можливостей працевлаштування жінок у сферах таких, як будівництво, енергетика та транспорт, сприятиме зменшенню дефіциту кадрів. Це потребує впровадження програм перенавчання та підвищення кваліфікації для жінок.

Окремою проблемою сучасного ринку праці України є посилення міграційних настроїв серед молоді. Особливо помітним є зростання освітньої

міграції студентів, які дедалі частіше обирають навчання за кордоном із перспективою подальшого працевлаштування в країнах перебування [8]. Збереження такої тенденції негативно впливає на демографічну структуру економічно активного населення, прискорює процеси його старіння та може зумовити необхідність подальшого підвищення пенсійного віку в Україні [24].

Аналіз вікової структури (рисунок 2.3) свідчить, що найбільш значну частку займають особи віком 45–54 роки - 29 % та 35-44 роки - 27 %.

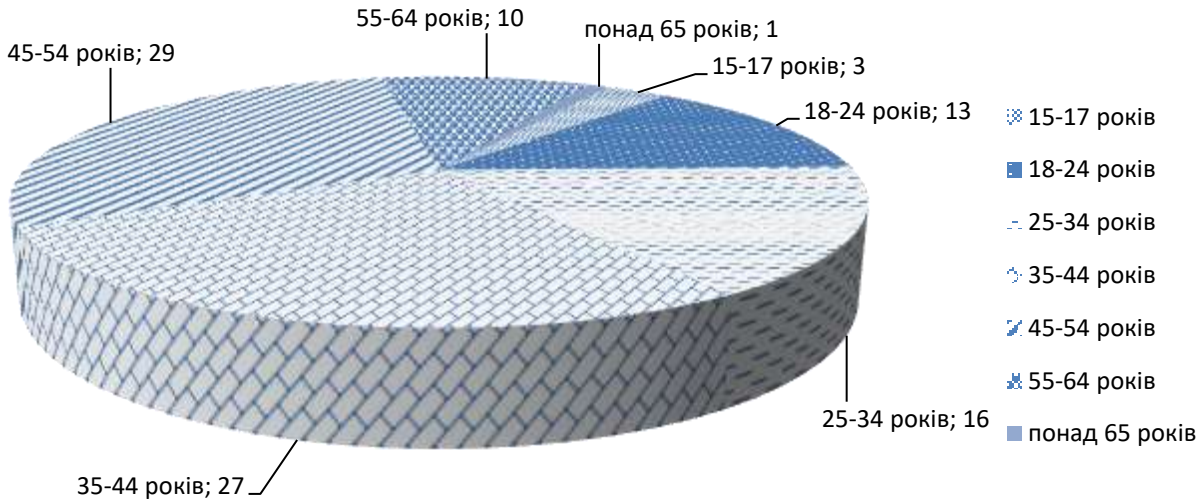

Рис. 2.3. Вікова структура зареєстрованих безробітних в Україні у 2025 році,% [13]

Проте, сумарно молодь віком до 35 років становить найбільшу частку зареєстрованих безробітних за 2025 рік - 32% (15-17 років -3%, 18-24 роки - 13 % та особи віком 25-34 роки - 16%). Висока частка молоді серед безробітних пояснюється труднощами працевлаштування через відсутність професійного досвіду, невідповідність набутих компетентностей вимогам роботодавців та обмежену кількість вакансій для початківців.

Особи старші 65 років формують лише 1 % від загальної кількості безробітних. Це свідчить про те, що основні проблеми працевлаштування зосереджені серед населення найбільш економічно активного віку. Таким чином, молодіжне безробіття залишається одним із найбільш актуальних викликів державної політики зайнятості.

Регіональна диференціація рівня безробіття є наслідком нерівномірного впливу воєнних дій на економіку окремих областей України. Найвищі показники безробіття характерні для регіонів, які зазнали значних руйнувань або перебували в зоні активних бойових дій (рис.2.4) [15].

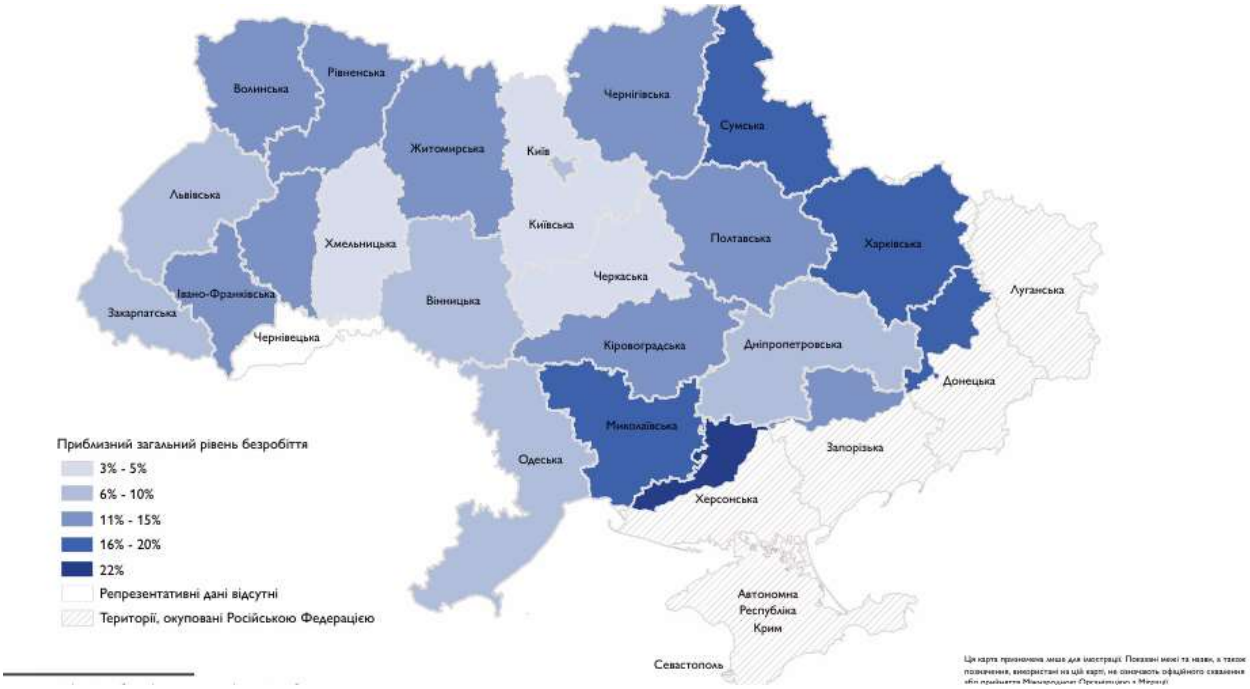

Рис. 2.4. Рівень безробіття за регіонами,% [15]

Натомість відносно нижчий рівень безробіття спостерігається у центральних та західних областях України, оскільки там зосереджено більше підприємств і туди відбулося переміщення підприємств. Саме зазначені регіони стали центрами для релокації бізнесу та, відповідно, створення нових робочих місць.

Отже, регіональні відмінності на ринку праці вимагають застосування диференційованого підходу до реалізації державної політики зайнятості залежно від соціально-економічних умов розвитку конкретної області.

Суттєвою проблемою залишається й поширення неформальної зайнятості. За експертними оцінками, у неформальному секторі працює близько 30 % економічно активного населення [4], тоді як у 2021 р. цей показник становив 12,3 %. Основними причинами такого явища є значне

податкове навантаження на бізнес, складність адміністративних процедур для малого підприємництва, низький рівень довіри до державних інституцій, труднощі з пошуком офіційної роботи та недостатній рівень заробітної плати в офіційному секторі. Крім того, поширенню тіньової зайнятості сприяють недосконаліть механізмів контролю за дотриманням трудового законодавства та небажання окремих громадян офіційно оформлювати трудові відносини. Додатковим чинником зростання неформальної зайнятості стала необхідність постановки чоловіків на військовий облік під час офіційного працевлаштування[42].

У цілому результати аналізу свідчать, що український ринок праці поступово адаптується до нових умов функціонування, проте його відновлення потребує активної державної підтримки, стимулювання підприємницької діяльності та створення нових робочих місць у пріоритетних секторах економіки.

2.2. Оцінка ефективності механізмів соціального захисту безробітних та діяльності Державної служби зайнятості України

Державна політика у сфері зайнятості населення передбачає реалізацію комплексу заходів, спрямованих на скорочення рівня безробіття та підвищення конкурентоспроможності робочої сили. Такі заходи є важливою складовою соціальної політики держави, оскільки сприяють підтримці громадян, які втратили роботу, та створюють умови для їхнього повернення до активної трудової діяльності. Реалізація програм підтримки зайнятості поєднує фінансові механізми допомоги безробітним із заходами професійного розвитку та набуття нових компетентностей, необхідних на сучасному ринку праці.

Особлива увага в межах державної політики приділяється соціально вразливим категоріям населення, серед яких молодь, особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, ветерани війни та громадяни, які мають труднощі з працевлаштуванням через обмежені можливості на ринку праці.

Серед найбільш результативних інструментів державної підтримки варто відзначити програми розвитку підприємницької діяльності, стажування та професійної адаптації молоді, а також освітні проєкти, спрямовані на формування цифрових навичок і компетенцій, що користуються підвищеним попитом у сучасних умовах цифровізації економіки.

Основними напрямами державної підтримки зайнятості населення є:

- матеріальне забезпечення безробітних, яке передбачає виплату допомоги громадянам, зареєстрованим у службі зайнятості та таким, що відповідають установленим законодавством вимогам;

- організація професійного навчання, перекваліфікації та підвищення кваліфікації, що дає можливість безробітним отримати нову професію або вдосконалити наявні професійні навички за рахунок державного фінансування;

- надання грантової підтримки для започаткування власної справи, що сприяє розвитку малого підприємництва та створенню нових робочих місць;

- компенсаційні програми для роботодавців, які стимулюють працевлаштування окремих категорій громадян шляхом часткового відшкодування витрат на оплату праці;

- спеціалізовані програми для молоді, спрямовані на професійну орієнтацію, набуття практичного досвіду роботи та успішну інтеграцію у трудове середовище;

- заходи щодо сприяння зайнятості осіб з інвалідністю, які передбачають створення належних умов праці та розширення можливостей їхньої професійної реалізації;

- програми підтримки внутрішньо переміщених осіб, що включають допомогу у пошуку роботи, професійній адаптації та інтеграції на новому місці проживання.

Соціальний захист безробітних є одним із ключових напрямів державної соціальної політики, оскільки забезпечує підтримку громадян у період втрати роботи, сприяє збереженню їхнього матеріального становища та створює

умови для повернення до продуктивної зайнятості. В умовах воєнного стану, економічної нестабільності та структурних змін на ринку праці питання оцінки ефективності механізмів соціального захисту безробітних набуває особливої актуальності. Від результативності функціонування цих механізмів значною мірою залежить соціальна стабільність суспільства, рівень добробуту населення та швидкість відновлення економіки країни.

Система соціального захисту безробітних в Україні базується на комплексі правових, організаційних та економічних інструментів, спрямованих на підтримку осіб, які втратили роботу. Основними складовими цієї системи є матеріальне забезпечення безробітних, надання соціальних послуг, сприяння працевлаштуванню, професійна підготовка та перепідготовка кадрів, організація громадських робіт, підтримка підприємницьких ініціатив населення та реалізація програм активної політики зайнятості.

Центральне місце у реалізації державної політики зайнятості та соціального захисту безробітних займає Державна служба зайнятості України. Вона виступає основною інституцією, що забезпечує взаємодію між роботодавцями, громадянами та державою у сфері регулювання ринку праці. Основними завданнями служби є реєстрація безробітних, призначення та виплата допомоги по безробіттю, пошук підходящої роботи, надання консультаційних послуг, професійна орієнтація населення, організація професійного навчання та підтримка самозайнятості.

Державна політика зайнятості, реалізована органами Державної служби зайнятості України передбачає поєднання активних та пасивних заходів (рисунок 2.5), при цьому активна політика на ринку праці передбачає методи і заходи, направлені на сприяння якнайшвидшого повернення безробітних до активної праці.

Рис. 2.5. Активні та пасивні заходи державної політики зайнятості[3]

Оцінюючи ефективність механізмів соціального захисту безробітних, насамперед необхідно враховувати рівень доступності соціальних послуг. В останні роки Державна служба зайнятості значно розширила можливості дистанційного обслуговування громадян. Запровадження електронних сервісів, онлайн-консультацій та цифрових платформ дозволило спростити процедуру реєстрації безробітних і подання необхідних документів. Особливого значення такі нововведення набули після початку повномасштабної війни, коли значна частина населення була змушена змінити місце проживання або виїхати з регіонів активних бойових дій.

Важливим показником ефективності системи соціального захисту є рівень охоплення безробітних соціальною підтримкою. Українське законодавство гарантує право на отримання допомоги по безробіттю особам, які втратили роботу та відповідають встановленим вимогам.

Оцінка показників діяльності Державної служби зайнятості дає

можливість характеризувати загальний рівень ефективності державної програми соціального захисту безробітних та забезпечення зайнятості населення (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Аналіз показників діяльності у 2021 – 2025 рр.
Державної служби зайнятості України

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.	2025р. до 2021 р.,%
Отримували послуги, всього, тис. осіб	2180,0	1046,0	664,6	593,8	640,0	-29,4
Всього мали статус безробітного, тис. осіб	1191,0	867,6	483,2	388,5	358,0	30,1
- з них отримували допомогу по безробіттю	1079,8	788,7	323,6	272,3	257,0	23,8
Максимальний розмір допомоги по безробіттю на 1 січня, грн	9080	9750	6700	7100	8000	88,1
Всього отримали роботу (у т. ч. до набуття статусу безробітного), тис. осіб	503,8	304,7	240,4	249,6	315,0	62,5
- з них, безробітних	404,8	248,8	160,1	183,7	177,0	43,7
Проходили професійне навчання безробітні, тис. осіб	88,3	46,6	32,9	41,4	38,0	43,0
Отримали ваучер на навчання, тис.осіб	0,4	0,2	18,1	23,0	25,0	у 62,5 рази більше

Джерело: за даними Державної служби зайнятості [28]

Протягом 2021–2025 років діяльність Державної служби зайнятості України зазнала суттєвих змін під впливом воєнного стану, міграційних процесів та трансформації ринку праці. Спостерігається загальне скорочення кількості громадян, які користувалися послугами служби зайнятості. Якщо у 2021 році таких осіб було 2180,0 тис., то у 2025 році – 640,0 тис., що становить лише 29,4 % від рівня 2021 року.

Кількість осіб, які мали статус безробітного, також значно скоротилася – з 1191,0 тис. осіб у 2021 році до 358,0 тис. осіб у 2025 році. Аналогічна тенденція спостерігається щодо отримувачів допомоги по безробіттю: їх чисельність зменшилася з 1079,8 тис. до 257,0 тис. осіб. Такі зміни пояснюються як скороченням кількості зареєстрованих безробітних, так і

посиленням вимог до отримання статусу безробітного та відповідних соціальних виплат.

Особливо показовим є стрімке зростання кількості осіб, які отримали ваучери на навчання. Якщо у 2021 році таких осіб було лише 0,4 тис., то у 2025 році – вже 25,0 тис. осіб. Це свідчить про переорієнтацію державної політики із пасивної підтримки безробітних на активні заходи сприяння зайнятості через розвиток людського капіталу.

Важливим критерієм оцінки ефективності роботи Державної служби зайнятості є результативність працевлаштування громадян. Ефективність роботи служби визначається не лише кількістю зареєстрованих безробітних, а й часткою осіб, які змогли знайти роботу за її сприянням. Позитивною тенденцією є збільшення кількості працевлаштованих громадян у 2025 році до 315,0 тис. осіб порівняно з 249,6 тис. у 2024 році. Це свідчить про певне пожвавлення ринку праці та адаптацію роботодавців до нових економічних умов.

До жовтня 2022 року законодавством України було передбачено, що максимальна тривалість виплати допомоги по безробіттю становить до 360 календарних днів, за винятком громадян передпенсійного віку, для яких діяли окремі умови. Проте після ухвалення Закону № 2622-IX від 21.09.2022 р. [35], який врахував нові виклики, пов’язані з повномасштабною військовою агресією, порядок надання матеріального забезпечення безробітним зазнав суттєвих змін.

Зокрема, на період дії воєнного стану максимальний строк виплати допомоги по безробіттю було скорочено до 90 календарних днів. Водночас для осіб передпенсійного віку збережено право на отримання виплат протягом періоду до 360 днів. Крім того, законодавством встановлено, що максимальний розмір допомоги не може перевищувати розмір мінімальної заробітної плати, визначеної станом на 1 січня відповідного календарного року [35].

Призначення допомоги здійснюється з першого дня після набуття

особою статусу безробітного. Відповідно до чинного законодавства, з 1 січня 2025 року максимальна сума допомоги по безробіттю становить 8000 грн, тоді як мінімальний розмір виплати дорівнює 1500 грн. При цьому сума матеріального забезпечення залежить від тривалості перебування особи у статусі безробітного: протягом першої половини визначеного періоду виплата здійснюється у розмірі 100 % нарахованої допомоги, а впродовж другої половини строку її розмір зменшується до 50 % від встановленої суми.

Разом із пасивними заходами підтримки важливе значення мають активні програми сприяння зайнятості. Міжнародний досвід свідчить, що саме активна політика ринку праці забезпечує більш стійкі результати у сфері зайнятості порівняно з виключно матеріальною підтримкою безробітних. В Україні до таких заходів належать професійне навчання, перепідготовка та підвищення кваліфікації безробітних, надання ваучерів на навчання, організація суспільно корисних робіт, компенсаційні програми для роботодавців та грантова підтримка підприємницької діяльності.

Особливу роль у підвищенні конкурентоспроможності громадян на ринку праці відіграє професійне навчання. Сучасні тенденції розвитку економіки характеризуються швидкими технологічними змінами, цифровізацією виробничих процесів та появою нових професій. У таких умовах значна частина працівників потребує оновлення знань і навичок. Державна служба зайнятості забезпечує можливість проходження професійного навчання за затребуваними спеціальностями, що сприяє адаптації робочої сили до нових вимог роботодавців.

Суттєвий вплив на ефективність соціального захисту безробітних справляють наслідки війни. Масове переміщення населення, руйнування підприємств, скорочення виробництва та зміна структури економіки призвели до значного зростання навантаження на систему зайнятості. Значна частина громадян втратила роботу не через індивідуальні причини, а внаслідок об’єктивних економічних обставин. Це потребує розширення масштабів державної підтримки та адаптації програм зайнятості до нових умов.

Окремої уваги заслуговує проблема працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, враховуючи зростання їх чисельності (таблиця 2.5) [13].

Таблиця 2.5

Чисельність окремих категорій безробітних в Україні та їх частка в загальній кількості безробітних, офіційно зареєстрованих у службі зайнятості на кінець 2023-2025 років

Категорія осіб	2023 р.		2024 р.		2025 р.	
	тис. осіб	частка, %	тис. осіб	частка, %	тис. осіб	частка,%
Особи з інвалідністю	6,6	7,0	8,1	8,2	7,7	8,5
Внутрішньо переміщені особи	8,3	9,0	23,1	23,4	20,2	22,4
Учасники бойових дій	1,8	2,0	3,3	3,4	3,1	3,5

Для багатьох з них характерними є труднощі з пошуком роботи за спеціальністю, відсутність житла, необхідність адаптації до нових умов проживання та зміни професійної діяльності. У зв’язку з цим Державна служба зайнятості реалізує спеціальні програми підтримки ВПО, які включають консультаційні послуги, професійне навчання та стимулювання роботодавців до їхнього працевлаштування.

Позитивним напрямом діяльності служби зайнятості стало впровадження грантових програм підтримки підприємництва. Надання фінансової допомоги для започаткування власної справи дозволяє безробітним створювати робочі місця не лише для себе, а й для інших громадян. Особливого значення такі програми набули в умовах воєнного часу, коли відновлення малого та середнього бізнесу стало одним із важливих чинників економічного розвитку територій.

Грантові програми стали одним із ключових інструментів активної політики зайнятості в Україні. Наймасовішою є програма мікрогрантів «Власна справа», яка передбачає фінансову підтримку започаткування або розвитку власного бізнесу. Кількість її учасників зросла з 2,3 тис. осіб у 2022 році до 13,4 тис. осіб у 2024 році. У 2025 році гранти отримали 10,6 тис. осіб, що свідчить про стабільний попит на програму (таблиця 2.6) [28].

Загальний обсяг фінансування за програмою «Власна справа» збільшився з 542,7 млн грн у 2022 році до 3,1 млрд грн у 2024 році. Завдяки цьому було створено або заплановано понад 30 тис. робочих місць лише у 2024 році.

Таблиця 2.6

Грантові програми від Державної служби зайнятості України (результати від початку дії програм)

Показники	Мікрогрант «Власна справа»	Грант для ветеранів та членів їх сімей
Розмір мікрогранту (залежно від кількості створених робочих місць), грн	- до75 тис.грн (без створення робочих місць) - до 150 000 грн (1 робоче місце) - до 250 000 грн (2 і більше робочих місць)	- до 250 тис грн – отримувач ветеран або член сім'ї (створити 1 робоче місце); - до 500 тис грн - отримувач гранту ветеран або член сім'ї (створити 2 робочі місця); - до 1 млн грн - подати заяву може ветеран, який зареєстрований як ФОП від 1 року, (створити 4 робочі місця). Програма покриває 70% вартості проєкту.
Кількість отримувачів, тис.осіб: - 2022р.(з 1.07.2022р.) - 2023р. - 2024р. - 2025р.	 2,3 7,3 13,4 10,6	 X 0,2 0,9 1,6
Загальна сума грантів, млн. грн: - 2022р.(з 1.07.2022р.) - 2023р. - 2024р. - 2025р.	 542,7 1760,0 3100,0 2700,0	 x 91,0 446,0 766,0
Передбачено створення робочих місць, в тисячах: - 2022р.(з 1.07.2022р.) - 2023р. - 2024р. - 2025р.	 9 11,6 30,4 17,0	 x 0,5 1,7 1,3

Важливим напрямом державної підтримки є гранти для ветеранів та членів їхніх сімей. Кількість отримувачів таких грантів зросла з 0,2 тис. осіб у 2023 році до 1,6 тис. осіб у 2025 році. Водночас обсяг фінансування збільшився з 91 млн грн до 766 млн грн. Це свідчить про активізацію державної політики щодо соціально-економічної адаптації ветеранів через підтримку підприємницької діяльності.

Загалом результати реалізації грантових програм підтверджують їхню ефективність як інструменту стимулювання самозайнятості населення, розвитку малого бізнесу та створення нових робочих місць. В умовах воєнного стану такі програми сприяють не лише зниженню рівня безробіття, а й підвищенню економічної активності населення та відновленню регіональних економік.

Водночас діяльність Державної служби зайнятості стикається з низкою проблем. Однією з них є невідповідність між професійною структурою пропозиції робочої сили та потребами роботодавців. На ринку праці спостерігається дефіцит кваліфікованих працівників технічних спеціальностей, будівельної галузі, транспорту, охорони здоров’я та окремих виробничих професій. У той самий час значна кількість безробітних має професії, попит на які є обмеженим.

Важливим показником ефективності державної політики у сфері зайнятості є рівень довіри населення до інституцій ринку праці. Останні роки спостерігається поступове підвищення відкритості та прозорості роботи служби зайнятості. Використання сучасних інформаційних технологій, електронних баз вакансій та цифрових сервісів сприяє покращенню якості обслуговування громадян. Проте залишається потреба у подальшому вдосконаленні комунікації з клієнтами та розширенні інформаційної підтримки населення.

Отже, оцінка ефективності механізмів соціального захисту безробітних та діяльності Державної служби зайнятості України свідчить про наявність як позитивних результатів, так і певних проблемних аспектів. До основних досягнень належать розширення цифрових сервісів, розвиток програм професійного навчання, підтримка підприємництва та впровадження нових інструментів сприяння зайнятості. Водночас зберігаються проблеми недостатнього рівня матеріального забезпечення безробітних, структурного дисбалансу на ринку праці та негативних наслідків воєнних дій.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ

На сучасному етапі державне регулювання зайнятості в Україні розвивається під впливом двох взаємопов'язаних, але різноспрямованих процесів. З одного боку, державна політика орієнтується на впровадження європейських підходів до функціонування ринку праці, розвиток соціального діалогу та забезпечення людиноцентричного характеру управління. З іншого боку, складні соціально-економічні та безпекові умови зумовлюють необхідність активнішої участі держави у регулюванні трудових відносин і зайнятості населення. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вдосконалення правових засад державної політики у сфері зайнятості та формування гнучких механізмів її реалізації, які дозволять ефективно поєднати суспільні інтереси з належним забезпеченням конституційного права громадян на працю навіть у кризових умовах.

Так, Ковач В.О. досліджувала дану проблему через призму державної політики у сфері зайнятості населення та відмітила, що «політику зайнятості населення слід направити, насамперед, на зміну характеру ринку праці за допомогою переходу від надлишкової зайнятості з невисокою продуктивністю праці до поєднання низького рівня безробіття з високо продуктивною зайнятістю» [17]. Шевченко С.В. акцентує увагу на розширенні використання інформаційно-комунікаційних технологій та розробці нових механізмів регулювання зайнятості населення [44].

Тимчишин Т.М., вивчаючи теоретико-правові аспекти соціального захисту безробітних в міжнародному праві відмічає, що надзвичайно важливим є забезпечення захисту населення, у разі втрати роботи, відповідно до європейських та світових стандартів, що має відбуватись шляхом ратифікації галузевих нормативно-правових актів [40].

Важливим напрямом державної політики також є створення та впровадження загальнодержавних і регіональних програм, спрямованих на повернення та соціально-економічну інтеграцію українських трудових мігрантів. Пріоритетом таких програм має стати підтримка підприємницьких ініціатив, розвиток малого та середнього бізнесу, а також створення нових робочих місць. Водночас доцільним є посилення правового захисту громадян України, які працюють за кордоном, забезпечення їм належних соціальних гарантій і консультативної підтримки під час вирішення трудових спорів з іноземними роботодавцями. Для цього пропонується створення спеціалізованих консультаційних центрів при дипломатичних установах України за кордоном [27].

У січні 2026 р. була затверджена Стратегія зайнятості населення України до 2030 року та операційний план її реалізації на 2026-2028роки. Основною метою документа є подолання ключових проблем національного ринку праці, серед яких скорочення чисельності економічно активного населення, дефіцит кваліфікованих кадрів, низький рівень продуктивності праці, значні масштаби трудової міграції, структурні диспропорції між попитом і пропозицією робочої сили, а також поширення неформальної зайнятості. Передбачається, що реалізація Стратегії сприятиме комплексній модернізації ринку праці та забезпечить залучення до економічної діяльності не менше двох мільйонів осіб до 2030 року, насамперед громадян, які через різні соціальні чи економічні обставини не можуть повною мірою брати участь у трудовій діяльності [13].

Відповідно до положень Стратегії, основними напрямами розвитку ринку праці визначено:

– забезпечення оперативного задоволення потреб роботодавців у трудових ресурсах та подальшу цифровізацію ринку праці;

– узгодження системи освіти й професійної підготовки з поточними та перспективними потребами роботодавців;

– розширення можливостей для працевлаштування населення шляхом усунення соціальних та економічних бар’єрів;

– стимулювання офіційної зайнятості та підвищення рівня оплати праці;

– посилення інституційної спроможності органів та установ, що забезпечують функціонування ринку праці;

– адаптацію національного законодавства у сфері зайнятості та охорони праці до європейського з метою забезпечення інтеграції України до ринку праці ЄС.

Економічна активність населення значною мірою залежить від ефективності механізмів регулювання трудових відносин. Механізм регулювання зайнятості охоплює сукупність соціально-економічних взаємозв’язків між вказаними сторонами і комплекс правових, організаційних, економічних і соціально-психологічних інструментів, що забезпечують ефективне функціонування системи трудових відносин (рис. 3.1) [3].

Рис. 3.1. Методи та інструменти механізму регулювання зайнятості

Такий механізм слід розглядати як відкриту та динамічну систему, функціонування якої визначається взаємодією суб'єктів, об'єктів і характером зв'язків між ними. Його призначення полягає не лише у відтворенні наявних соціально-економічних процесів, а й у формуванні нових умов для розвитку ринку праці. Основними учасниками цієї системи є держава, роботодавці та наймані працівники, які в процесі трудових відносин приймають управлінські та економічні рішення.

У сучасних умовах особливого значення набуває формування оновленої державної політики зайнятості для повоєнного відновлення економіки України. Така політика має базуватися на трьох взаємопов'язаних напрямах.

Перший напрям передбачає реалізацію невідкладних заходів щодо забезпечення населення робочими місцями та стабільними джерелами доходів в умовах поступової нормалізації безпекової та соціально-гуманітарної ситуації. Особлива увага при цьому повинна приділятися громадянам, які найбільше постраждали внаслідок воєнних дій.

Другий напрям спрямований на створення сприятливих умов для економічного відновлення територіальних громад, які прийняли внутрішньо переміщених осіб та зазнали значного навантаження на місцеві ринки праці й соціальну інфраструктуру.

Третій напрям охоплює реалізацію загальнодержавної політики формування та розвитку робочих місць на засадах концепції гідної праці. Водночас він має забезпечувати зміцнення інституційної спроможності ринку праці та розвиток соціального діалогу між державою, роботодавцями і працівниками на національному рівні [26].

У межах імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом діяльність Міністерства соціальної політики України у взаємодії з іншими органами державної влади, представниками соціального партнерства, громадянського суспільства та наукової спільноти спрямована на реалізацію комплексу законодавчих, організаційних та інституційних заходів. Їх кінцевою метою є не лише гармонізація національного законодавства із

європейськими нормами, а й практичне впровадження стандартів ЄС у повсякденне життя громадян [38].

Практика економічно розвинених держав свідчить про те, що ефективна політика зайнятості є одним із ключових чинників забезпечення соціально-економічної стабільності суспільства. Саме тому використання міжнародного досвіду під час розроблення національних механізмів регулювання ринку праці є обґрунтованою необхідністю [1].

Разом із тим механічне перенесення зарубіжних моделей у вітчизняні умови не завжди є ефективним, оскільки потребує врахування особливостей економічного розвитку України та проведення додаткових наукових досліджень. Важливо також враховувати, що держави-члени Європейського Союзу, до інтеграції з яким прагне Україна, здійснюють економічний розвиток на основі спільної нормативно-правової бази [38].

Аналізуючи європейський досвід подолання безробіття, варто зазначити, що значна увага приділяється розвитку людського капіталу. Насамперед це стосується підвищення професійного рівня працівників, організації систем безперервного навчання, реалізації програм перекваліфікації відповідно до потреб ринку праці та проведення різноманітних навчальних курсів і тренінгів. Такий підхід доцільно активно використовувати і в процесі формування сучасної політики зайнятості в Україні.

Європейські країни також демонструють позитивні результати застосування фінансових стимулів для підтримки зайнятості населення. Створення сприятливих умов для розвитку підприємництва сприяє не лише економічному зростанню, а й вирішенню важливих соціальних завдань. Для підвищення конкурентоспроможності робочої сили на підприємствах широко використовуються програми професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу [11].

Таким чином, однією з ключових складових політики зайнятості в розвинених країнах є ефективна система навчання та перенавчання

працівників. Значна увага приділяється професійному розвитку всіх категорій персоналу - від керівників і спеціалістів до робітників та працівників сфери обслуговування.

На державному рівні реалізуються спеціальні програми підтримки роботодавців, спрямовані на розвиток професійних компетентностей працівників, а також заходи щодо навчання та перекваліфікації безробітних громадян. Це сприяло появі в багатьох зарубіжних компаніях власних центрів професійної підготовки та розвитку персоналу. Крім того, підприємства активно співпрацюють із зовнішніми освітніми та консалтинговими організаціями, які надають послуги з підготовки кадрів [44].

Для більшості економічно розвинених країн характерним є децентралізований підхід до регулювання трудових відносин і забезпечення зайнятості населення. Така модель сприяє підвищенню гнучкості ринку праці та дає змогу оперативніше реагувати на зміни економічного середовища. Водночас надмірна децентралізація може створювати ризики нерівності у трудових правах працівників, а також сприяти виникненню дискримінаційних практик щодо окремих соціальних груп за віковими, гендерними, національними чи іншими ознаками [14].

Результативність державної політики щодо інноваційної трансформації зайнятості значною мірою визначається ефективністю застосовуваних інструментів регулювання. Саме тому важливим завданням держави є розроблення та впровадження дієвих механізмів стимулювання розвитку цифрових компетентностей населення, зайнятого в різних сферах економіки. Узагальнення відповідних інструментів державної підтримки представлено у таблиці 3.1 [25].

Слід підкреслити, що результативність державної політики стимулювання зайнятості значною мірою визначається рівнем залученості бізнесу до процесів інноваційного розвитку та модернізації трудової сфери. Саме підприємницький сектор виступає одним із ключових учасників

трансформаційних процесів, пов’язаних із формуванням сучасного ринку праці [12].

Таблиця 3.1

Інструменти державного стимулювання зайнятості населення

Інструменти державних програм	Зміст та спосіб реалізації	Очікуваний ефект для системи зайнятості
Податкове стимулювання (податковий кредит)	Надання права на відрахування витрат на рескілінг персоналу з бази оподаткування у підвищеному розмірі.	Активізація корпоративних інвестицій у навчання; запобігання масовим звільненням через автоматизацію.
Грантові програми перенавчання	Пряме фінансування короткострокових інтенсивних курсів з цифрової грамотності для вразливих груп.	Зниження рівня структурного безробіття; успішна реінтеграція ветеранів та ВПО у ринок праці.
Індивідуальні цифрові ваучери	Видача іменних сертифікатів на оплату сертифікованого навчання впродовж трудового життя.	Створення умов для реальної безперервності освіти; підвищення суб'єктності працівника на ринку.
Компенсаційні фонди трансформації	Часткове відшкодування витрат на оплату праці працівників у період їхнього інтенсивного перенавчання.	Підтримка фінансової стійкості малого та середнього бізнесу під час впровадження інновацій.
Державна акредитація мікрокваліфікацій	Створення спрощеної системи визнання навичок, здобутих через неформальну цифрову освіту.	Легітимізація реальних компетенцій працівників; пришвидшення процесів найму на високотехно-логічні вакансії.

Серед економічних інструментів державного впливу на рівень зайнятості особливе значення мають податкові та кредитні механізми. Перспективним напрямом є створення системи фінансових стимулів для підприємств, які інвестують у розвиток людського капіталу, професійне навчання працівників та підвищення їхньої кваліфікації. Практика європейських країн свідчить, що важливу роль у підтримці зайнятості відіграє податкова політика, яка передбачає надання роботодавцям різноманітних

пільг і компенсацій. Зокрема, застосовуються механізми часткового або повного звільнення від сплати внесків до соціальних фондів, відшкодування витрат на професійну підготовку та перепідготовку кадрів, а також фінансова підтримка роботодавців, які створюють робочі місця для осіб із низькою конкурентоспроможністю на ринку праці.

Крім того, важливим фактором заохочення підприємницької активності є використання податкових пільг щодо прибутку підприємств. Такі заходи сприяють збільшенню інвестицій у розвиток персоналу, стимулюють створення нових робочих місць і позитивно впливають на загальний рівень зайнятості населення.

ВИСНОВКИ

Зайнятість населення є однією з ключових соціально-економічних категорій, яка відображає рівень використання трудового потенціалу країни та визначає можливості забезпечення сталого економічного розвитку. Водночас безробіття виступає складним соціально-економічним явищем, яке негативно впливає на добробут населення, рівень доходів громадян, соціальну стабільність та ефективність функціонування національної економіки. У зв'язку з цим державна політика зайнятості повинна поєднувати заходи економічного стимулювання створення робочих місць із механізмами соціального захисту осіб, які втратили роботу.

Узагальнення наукових підходів до трактування державної політики у сфері зайнятості дозволило визначити її як комплексну систему правових, економічних, організаційних та соціальних механізмів впливу держави на ринок праці, спрямованих на забезпечення продуктивної зайнятості населення, підвищення конкурентоспроможності робочої сили та мінімізацію негативних наслідків безробіття.

Дослідження нормативно-правового забезпечення державної політики зайнятості дало підстави стверджувати, що національна система регулювання загалом відповідає базовим міжнародним стандартам у сфері праці та соціального захисту. Водночас виявлено потребу в її подальшій модернізації з урахуванням процесів цифровізації економіки, поширення нестандартних форм зайнятості, розвитку платформної праці та необхідності адаптації національного законодавства до європейських соціально-трудових стандартів.

На основі аналізу сучасного стану ринку праці України встановлено, що повномасштабна військова агресія стала визначальним чинником поглиблення дисбалансів у сфері зайнятості. Виявлено тенденцію істотного скорочення чисельності зайнятого населення, зростання рівня безробіття, посилення трудової міграції та поглиблення регіональних диспропорцій. Доведено, що зазначені процеси мають не лише короткострокові соціально-економічні

наслідки, а й створюють довгострокові ризики для відтворення трудового потенціалу та забезпечення економічного зростання держави.

У ході дослідження встановлено, що сучасний ринок праці України характеризується формуванням нового типу структурних дисбалансів, які проявляються у поєднанні дефіциту робочої сили з одночасним збереженням значного рівня безробіття. Доведено, що основною причиною такого явища виступає невідповідність професійно-кваліфікаційної структури пропозиції робочої сили актуальним потребам роботодавців. Це зумовлює необхідність переходу від переважно компенсаційної моделі соціального захисту до моделі активної інтеграції населення у сферу зайнятості.

Діяльність Державної служби зайнятості залишається ключовим інституційним елементом реалізації державної політики у сфері соціального захисту безробітних. Підвищення результативності її функціонування потребує посилення превентивної складової роботи, розвитку цифрових сервісів, удосконалення механізмів прогнозування потреб ринку праці та розширення інструментів індивідуалізованого супроводу безробітних.

За результатами дослідження обґрунтовано доцільність переорієнтації державної політики зайнятості на активні механізми регулювання ринку праці. Визначено, що пріоритетного значення набувають інвестиції у розвиток людського капіталу, модернізація системи професійної освіти, розширення програм професійної перепідготовки, стимулювання підприємницької активності населення, підтримка самозайнятості та розвиток механізмів державно-приватного партнерства у сфері створення робочих місць.

Таким чином, стратегічним завданням державної політики на сучасному етапі є не лише скорочення масштабів безробіття, а й формування якісно нової моделі зайнятості, орієнтованої на розвиток людського капіталу, підвищення продуктивності праці, соціальну згуртованість суспільства та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко І. С. Міжнародні стандарти соціального забезпечення в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. Проблеми трудового права та права соціального забезпечення. 2022. № 4. ч. 1. С. 142–147.

2. Балясний В. Інституційні засади гнучкої політики зайнятості. Економіка та суспільство. 2022. № 45 URL: https://www.pubadm. vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/3_2024/25.pdf

3. Балясний В. О., Садова У. Я., Скорик Г. І. Нормативно-правове забезпечення публічного управління у сфері забезпечення продуктивної зайнятості. Вчені записки. 2024. № 123. URL: https://www.pubadm. vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/3_2024/25.pdf

4. Богданович О.А. Ринок праці України: сьогодення та перспективи майбутнього. Економічний простір. № 199. 2025. С.139-143.

5. Болотіна Є.В., Мартиненко А.К., Чаленко В.П. Аналіз основних тенденцій соціального захисту безробітних в Україні. Економічний вісник Донбасу. 2020. № 3(61). С. 183–189. URL: https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020.3(61)-183-189.

6. Відновлення ринку праці в Україні в умовах війни: регіональні аспекти. НІСД. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/vidnovlennya-rynku-pratsi-v-ukrayini-v-umovakh-viyny-rehionalni

7. Волківська А. М. Безробіття: основні теорії, причини, наслідки, фактори впливу. Efektyvna ekonomika. 2022. № 12. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2105.

8. Всеукраїнська інформаційно-аналітична «Міграція» [Електронний ресурс]. URL: http://tsn.ua/ukrayina/ukrayinu-zalishat-milyoni-talanovitih-lyudey-pislya-vidkrittya-kordoniv-ekonomist-518017.html

9. Гаман О. С., Темченко О. А. Аналітичне дослідження безробіття як

соціально-економічного явища ринкового середовища в умовах економічної нестабільності. Економіка та суспільство. 2023. № 50. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/23

10. Гапочка В.М. Соціальний захист безробітних: реалії сьогодення. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2022. № 74. С. 171-175. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.29

11. Гарасимів Т. До проблеми адаптації українського соціального законодавства до законодавства Європейського Союзу: теоретико правовий дискурс. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки". 2021. № 2 (30). С. 43–50.

12. Грідін О. В. Актуальні проблеми, сучасні тенденції та основні напрями подолання безробіття в Україні. Економіка та суспільство. 2022. № 38. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-40

13. Економічна активність населення в Україні: сучасні реалії, проблеми та перспективи. НІСД. Національний інститут стратегічних досліджень. 2026. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/ekonomichna-aktyvnist-naselennya-v-ukrayini-suchasni-realiyi

14. Заболотна Н.Я. Європейські міжнародні стандарти у сфері соціального захисту та соціального забезпечення населення як орієнтир для розбудови української соціальної системи. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. №1. С.252-255. URL: https://www.lsej.org.ua/1_2024/57.pdf

15. Зайнятість, переміщення та динаміка ринку праці в Україні. Дані та аналітика. Представництво МОМ в Україні. 2025. URL: https://dtm.iom.int/ukraine

16. Клочко О., Іонова І. Організаційно-інституційні основи соціального захисту громадян на ринку праці. Ввічливість. Humanitas. 2023. № 2. С. 204–209. URL: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.30.

17. Ковач В.О. Основні напрямки регулювання державної політики у сфері зайнятості населення. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 4. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.4.50

18. Конвенція про сприяння зайнятості та захист від безробіття № 168. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/993_182.

19. Колосок А.М., Рейкін В.С. Менеджмент соціального захисту безробітних. Ввічливість. Humanitas. 2023. № 2, С. 210–217. URL: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.31

20. Колот А. М., Герасименко О. О. Новітні глобальні тенденції у сфері зайнятості і доходів та їх вплив на соціальну нерівність. Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2018. № 1. С. 6-33.

21. Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96 %D0%B2% D1%80#Text

22. Мантур-Чубата О.С., Боронюк Л.В. Соціальний захист безробітних в контексті діяльності державної служби зайнятості України: аналіз основних тенденцій. Економіка і суспільство. 2018. №16. С. 666-671.

23. Мантур-Чубата О.С., Ваганова Л. В. Ринок праці України в умовах воєнного стану. Науковий журнал «Економіка і регіон». 2022. № 2(85). С. 81-87. URL: https://doi.org/10.26906/EiR.2022.2(85).2636

24. Міграція населення: куди і як виїжджали українці (порівняльні таблиці 2023–2025). URL: https://ompua.org/migratsiya-naselennya-kudy-i-yak-vyyizhdzhaly-ukrayintsi-porivnyalni-tablytsi-2023-2025/

25. Могуренко О.М. Становлення державного регулювання зайнятості: інституційні та правові аспекти. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім.Г. С. Сковороди «ПРАВО». 2025, Випуск 42. С.168-176.

26. Населення України та економіка: якщо в Україні будуть створюватися умови для відновлення економіки та виникати нові робочі місця, то українців стане більше. URL: https://svit.kpi.ua/2023/07/12/населення-україни-та-економіка-якщо-в/

27. Остапенко Л. О., Христофорова О. В., Вощук А. Ф., Новожен К. В. Правовий статус безробітних: наукові записки. Львів : ЛУБП, 2024. С.193-199.

28. Офіційний сайт Державної служби зайнятості (виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття). URL: http://www.dcz.gov.ua.

29. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. Макроекономічні показники. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators#3

30. Павлюк Т. І. Аналіз соціального забезпечення безробітних на ринку праці у Вінницькому регіоні. Економіка та суспільство. № 71. 2025. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-68

31. Пак Н., Фолюш М. Функціонування ринку праці в Україні в умовах війни. Молодий вчений. 2023. № 4. С.116-118. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-4-116-32

32. Порядок реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 20 берез. 2013 р. № 198. URL:: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/198-2013-п.

33. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 2 берез. 2000 р. № 1533-III. URL:: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1533-14.

34. Про зайнятість населення. Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text

35. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці. Закон України від 21.09.2022 № 2622-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2622-20#Text

36. Ринок праці в Україні: Аналіз, тенденції, прогнози. 2025. URL: https://bizmag.com.ua/rynok-praczi-v-ukrayini/

37. Соціальне забезпечення в Україні: навч. посібник / кол. авторів; за ред. А. Я. Кузнєцової, З. Е. Скринник, Л. К. Семів. Львів : Університет банківської справи, 2021. 547 с.

38. Соціальна політика і зайнятість: наскільки Україна готова до вступу в ЄС. 28.06.2023. URL: https://cedos.org.ua/researches/soczialna-polityka-i-zajnyatist-naskilky-ukrayina-gotova-do-vstupu-v-yes/

39. Судаков Микола, Лісогор Лариса. Ринок праці України 2022–2023: стан, тенденції та перспективи. Державна служба зайнятості України, Федерація роботодавців України, Міністерство освіти і науки України, Європейський банк реконструкції та розвитку, Фонд міжнародної солідарності (Solidarity Fund PL), 2023. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf

40. Тимчишин Т.М. Соціальний захист безробітних в міжнародному праві: теоретико-правові аспекти. Молодий вчений. 2020. № 1(77). С. 225-228. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-1-77-49

41. Тесленко Д. С. Державне управління сферою зайнятості населення. Інвестиції: практика та досвід. № 5, 6. 2022. С. 57-63.

42. Тренди на ринку праці України в умовах війни. Аналітичне дослідження. НІСД. Національний інститут стратегічних досліджень. 2025. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/trendy-na-rynku-pratsi-ukrayiny-v-umovakh-viyny

43. Шевченко, О. О., Антіпова, О. М., Кича, І. М. Державна соціальна політика у сфері зайнятості населення: питання реалізації та реформування. *Економічний простір*, 2020. № 159. С. 147-151. URL: https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-30

44. Шевченко О.О., Кершев В.А., Лашина І.С. Концепція соціального захисту населення: парадигмальні засади змін. Вчені записки Таврійського нац. ун-ту імені В.І. Вернадського. Серія «Економіка і управління». 2020. Том 31(70). № 4. С. 57–62.

45. Штундер І. О. Ринок праці України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. № 40. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-22